

Pohjois-Atlantin liiton (Naton) synty

Trumanin opin ja Euroopan jälleenrakennusohjelman (Marshall-avun) vuonna 1947 herättämät Neuvostoliiton jyrkät reaktiot todistivat monille lännessä, että blokkijako oli jo tosiasia. Yhdysvalloissa ei kuitenkaan ollut suurta halukkuutta sitoutua läntisen Euroopan sotilaalliseen puolustamiseen. Talvella 1948 koettu kommunistien vallankaappaus Tshekkoslovakiassa ja Neuvostoliiton yya-sopimukset useiden maiden kanssa muuttivat mielialoja Yhdysvaltojen kongressin piirissä jo hieman suopeammaksi liittoutumiselle.

Norjasta Yhdysvaltoihin suuntautuneet tukipyynnöt kevättalvella 1948 - myöhemmin aiheettomiksi osoittautuneiden, Neuvostoliiton uhkaa koskevien huhujen perusteella - yhdessä Englannin ulkoministeri Bevinin tekemän neuvottelualoitteen kanssa herättivät Yhdysvaltojen ulkoministeriön huolestumaan Länsi-Euroopan ja Pohjois-Atlantin puolustamisesta. Alustavat keskustelut eivät kuitenkaan tuottaneet tulosta.

Senaatissa kesäkuussa 1948 hyväksytty, sanamuodoltaan edelleen hyvin varovainen "Vanderbergin resoluutio" antoi mahdollisuuden, että Yhdysvallat katkaisisi pitkän rauhanaikaisen sotilaallisen liittoutumattomuuden perinteensä. Länsiliiton (Brysselin sopimuksen 1948) jäsenmaiden edustajat aloittivat kesällä entistä konkreettisemmat keskustelut Yhdysvaltojen kanssa uuden liiton aikaansaamiseksi.

Berliinin saarto myötävaikutti neuvottelujen vauhdittumiseen, sillä Yhdysvallat jo käytännössä sitoutui Länsi-Berliinin puolustamiseen. Yhdysvalloissa ja Kanadassa pidettiin Pohjois-Atlantin alueen puolustamista etusijalla. Siksi liiton jäseniksi piti saada Neuvostoliiton pääsyn Atlantille sulkevat maat Islanti, Norja ja Tanska. Brysselin sopimusmaiden, Ranskan, Ison-Britannian, Belgian, Hollannin ja Luxemburgin, lisäksi Yhdysvallat katsoi tarpeelliseksi ottaa mukaan Italian, jotta maan sisäpoliittinen tilanne saataisiin vakautetuksi, sekä Portugalin, jolla oli tärkeä merkitys eteläisen Atlantin ilma- ja meriyhteyksien ylläpidossa.

Tulevan liiton perustajajäsenten määräksi tuli siten 12. Sopimuksen sisällöstä neuvoteltiin talven 1948/49 kuluessa. Yhdysvaltojen vaatimuksesta tärkein eli keskinäistä avunantoa koskeva artikla 5 muotoiltiin mahdollisimman väljäksi. Siinä todetaan YK:n peruskirjan 51. artiklan itsepuolustusosoikeuteen vedoten, että hyökkäys liiton jäsenmaata vastaan katsotaan hyökkäykseksi koko liittoa vastaan, jolloin "jokaisen jäsenmaan velvollisuus on ryhtyä tarvittaviin toimiin, aseellinen toiminta mukaan luettuna, turvallisuuden palauttamiseksi Pohjois-Atlantin alueelle".

Yhdysvaltojen kannalta olennaista oli myös sopimusalan rajoittaminen jäsenmaiden omaa aluetta ja niiden välistä Atlanttia koskevaksi. Amerikkalaiset eivät halunneet joutua osapuoliksi eurooppalaisten valtioiden siirtomaasotiin.

Pohjois-Atlantin sopimusjärjestö (North Atlantic Treaty Organisation = Nato) perustettiin allekirjoittamalla perussopimus Washingtonissa 4.4.1949. Siihen ei ole tehty sisällöllisiä muutoksia, vaikka jäsenmäärä on kasvanut ensin laajennuksella Välimerelle ja Länsi-Saksaan sekä myöhemmin kylmän sodan päätyttyä myös itäiseen Keski-Eurooppaan. Käytännöllisiä korjauksia organisaatioon ja toimintaperiaatteisiin on sen sijaan tehty erillisillä päätöksillä tilanteen kehityksen myötä.

Washingtonin sopimuksesta huhtikuulta 1949 tuli siis lähinnä Yhdysvaltojen vaatimuksesta varsin rajoitettu ja erityisesti avunantovelvoitteen osalta hyvin väljästi tulkittava. Liitolla oli aivan aluksi enemmän poliittista kuin sotilaallista merkitystä, mutta vuosi perustamisensa

jälkeen 1950-luvun alussa lähinnä Korean sodan alkamisen pelästyttämänä Natolle ryhdyttiin luomaan kiinteää sotilaallista johto-organisaatiota. Jäsenmaihin alettiin muodostaa joukkoja, jotka olivat verraten hyvässä valmiudessa käytettäväksi liiton yhteisiin tehtäviin. Yhdysvallat alkoi myös avustaa jäsenmaita materiaalityökaluilla ja sijoitti asevoimiaan Eurooppaan.

Lähteet: David Miller, The Cold War. A Military History (1998), s. 16 – 24, <http://www.historytoday.com/richard-cavendish/founding-nato> ja <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato>.

Naton virallinen näkemys: www.nato.int/archives/1st5years/chapters/1.htm .
Sopimusteksti: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm .